

Hizkuntz normalkuntzaren gaineko usteak

Euskal hiztun komunitatearen desagertzea iragartzen zuen Bernardo Atxagak abenduaren bukaeran, Bilbao Zaharra Forum-aren estreinako hitzaldian, eta, hortik aste batzuetara, adierazpen horiek erantzuna jasotzen zuten Juan Ignacio Perez Iglesiasen artikulua orekatu batean, non euskararen txanponak dituen alde baikorrak ere gogorarazten baitziren (*Euskaldunon Egunkaria*, 2002-1-5). Tarteka-marteka, antzeko eztabaidak errepikatu ohi dira euskararekiko nolabaiteko kezka eta konpromisoa dugun artean; batzuek euskarak urteotan emandako aurrerapausoak aipatzen dituzte bereziki eta besteek, oster, gure hizkuntzak pairatzen duen egoera larria.

Nola ezkondu bi iritzi horiek? Posible ote da biak batera egia izatea? Ez bai honetan murgildurik, euskararen egoera eta joera ezagutzeko ahaleginetan, eskertzekoa litzateke ahalik eta argazkirik errealea marrazten saiatzea. Bestela esanda, aburu ezkorrek bezain antzua zaigu triunfalismoa, horiek guztiek batere laguntzen ez digutelako zilegitzat jotzen dugun jakin-mina asetzen.

Bi ikusmira horiek —alde argiarena eta alde ilunarena— batera kontuan hartuta, hizkuntz diagnosi laburra honako hauxe litzateke:

- Euskarak normalkuntzarako bidean aurrerapauso handiak eman ditu azken hamarkadetan, Hego Euskal Herrian; Iparraldean, berriz, euskararen gainbehera oraintxe hasi da eteten.
- Aurrerapausoak aurrerapauso, euskarak oraindik jasaten duen egoera soziolinguistikoa gertuago dago hiltzirik normalkuntza osotik baino.
- Normalkuntzarako bidean argi-ilunak egon badaude eta, beraz, bada zer hobetu ere.

Balorapen bateratzaile honetan *botila* ezagunaren alde biak batera (*hustua* eta *betea*) kontuan hartzeak ikuspe-

gi osatuagoa eskain dezake, errealitatearen isla aberatsagoa. Halere, azken ikusmolde hori osatuagoa izanagatik ere okerra izan daiteke, guztiz diskutigarria eta, menturaz, ez zuzena. Azken finean, *ustea, beti ustel*.

Orduan, zer? Nola osatu egoeraren diagnosi zehatza eta zuzena? Nola bereiztu eta zedarritu errealitatearen alderdi ahulak eta okerrak? Erantzuna, aurrerago.

Euskalduntzeko saioen emaitza diskutigarriak

Euskaltegien emaitzek ere balorapen kontrajarriak sortu ohi dituzte, estimazio horiek burutzeko erabiltzen diren datu eta irizpideen arabera. Urtez urteko izen ematearen kopurua izaten da askotan euskaltegien ustezko arrakastaren seinale; baina, paradoxikoki, euskaltegien emaitzarik hoberenak euskaltegiak ixtera bultzatu beharko litzuzke, erdaldun guztiak dagoeneko euskaldundu direlako. Matrikula kopuruak beste ezaugarri batzuen argira interpretatu beharko lirateke: ikasle berriak ote?; behin eta berri urratsak errepikatzen dituzten horietakoak?; edo ikastaroak eta urte sabatikoak amaierarik gabeko segidan tartekatzen dituztenak?

Halere, euskaltegien emaitzek sarri ezkututzen duten beste aurpegi ilun bat ondoko hau da: euskalduntzen jende asko hasi bada ere, gutxiak bete dute euskara normaltasunez erabili ahal izateko asmoa. Horretaz estatistikarik ez badut ere, 70 eta 80ko hamarkadetan euskara ikasten saiatu baina bukatzeke utzi zuten koadrila-kideak, lagunak eta ezagunak hain ugariak izanik, euskalduntze jardunean gabezia handia dela ez dut zalantza izpirik; ikasle horiek bidean jasotakoa, espero zuten uzta narotik urrun gelditu zitzaizen: frustrazioa, ustez hizkuntza ikasteko zuten gaitasun ezagatik eta euskalduna izateko asmo zapuztuagatik; baita ikasten emandako hamaika ordu eta gastatutako diruen inbertsio ustelagatik ere. Zer dela-eta, hainbat porrot?

Errealitate gordin horrek ez ote digu irakasten hizkuntza bateko hiztuna izatea hizkuntz eduki batzuk bar-

neratzea baino askoz gehiago dela? Izan ere, hizkuntza bat ikastea gizabanakoaren mailako gertakizuna bada, hizkuntza horren hiztun osoa izateak izaera soziala du: pertsona ez ezik, gizartea ere tartean sartzen da, ezinbestez.

Euskalduntzearen *ikas* eta *gizarte* prozesuak

Gure hipotesia hau da: hizkuntzaren alderdi sozialean arretarik ez eskaintzean datzala, euskaldundu nahi zuten euskaltzale zintzo askok huts egitea. Bestela esanda, euskalduntzeak, *ikas prozesua* ez ezik, *gizarte prozesua* ere hartzen du bere baitan. Azter ditzagun, ondoren, hipotesiaren bi prozesu horiek.

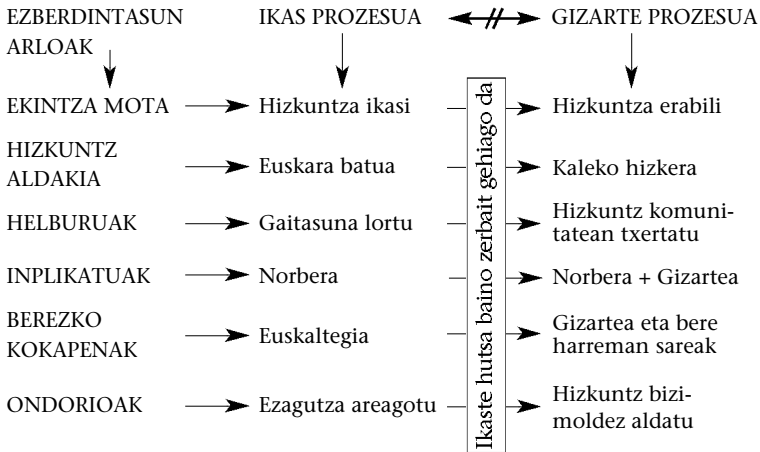
Ikas prozesua: euskaltegian nahiz bestelako bideren batez (multimediak, besteak beste) hizkuntz edukiez jabetzea da eta horiek erabiltzeko arauetz menperatzea.

Gizarte prozesua: hizkuntza gizarte-osagarri bat delako agertzen da eta prozesu hau, nahitaez, gizartean burutzen da, hizkuntz komunitateko hiztunekin harremanetan aritzean; beste hitzetan, hizkuntza erabiltzean. Hizkuntza ez da komunikaziorako tresna hutsa, ezta neutroa ere: bere hiztun-taldearen isla da eta harremanetan eragiten du ere.

Gauzak horrela, gizakia euskalduntzeko *ikas prozesuarekin* batera beharrezkoa litzateke ere *gizarte prozesua* osatzea, eta bigarren prozesu horrek hainbat aldaketa le-karkioke euskalduntze ahaleginetan dabilenari: euskarazko harremanak ez lirateke erdarazko berberak izango, ezta berdinak ere. Aldaketa horiek gertatu ezean, baliteke *ikas prozesua* gizabanakoa zinez euskalduntzeko nahikoa ez izatea. Ikus ditzagun, bada, bi prozesu horien arteko balizko aldeak, ondoko koadroan laburbilduta.

Esan bezala, uste dugu pertsona bat euskalduntzeko *ikas* eta *gizarte* prozesuak, biak, ezinbestez burutu behar direla, ostantzean, porrota gertatzeko arrisku handia egongo litzatekeelako. Baina, gogoan izan, planteamendu hau hipotesia baino ez da.

Ikas prozesu eta gizarte prozesuen arteko aldeak

Ikusmolde zientifikoek ekarpenak: adierazle sistema eta programa ebaluaketa

Arestian aipatu dugu euskararen egoera nahiz euskalduntzearen emaitzen balorazioa oso dudazkoak eta diskutigarriak izan daitezkeela, eta baita ika-mika antzuen pizgarri ere. Horregatik, diagnosi eta datu irakurketen egokitasunaren korapiloa askatzeko luza daitekeen proposamenik zentzudunena eredu zientifikoaren eskutik datorkigulakoan gaude. Eta edozein gizarte arloren diagnosi zorrotz, zehatz, fidagarri eta baliagarri bati ekiteko aspaldian asmatu ziren *adierazle sistemak* eta *programen ebaluaketa*. Kontuan izan prozedura horiek, mugatuak izanik ere, egoera batez lor daitezkeen emaitzarik egokienak eskain diezazkiguketela.

Harrigarria da, bestalde, neurketa eta ebaluaketarako tresna horiek gure artean horren erabilera urria izatea, batez ere kultura anglosaxoniarran duten hedapen zabala ikusita.

Adierazle sistema batek egoera soziolinguistikoaren berri zehatza eta jarraia eman beharko du, aztergai dugun errealitate horren sail garrantzitsuetan. Horrela, egoeraren berri eman ez ezik, horren bilakaera ere hartuko du kontuan.

Programen ebaluaketak, bere aldetik, abian diren ekimen eta programen emaitzak ditu aztergai, eta neurketarako prozedura bat baino gehiago da: egoeraren berri ematea ez ezik, programa eta ekimenek eragindako ondorioak agerian uztea bilatzen baitu. Horregatik, programen ebaluaketak helburu jakin bati zuzendutako baliabideen egokitasunaz edo ezereztasunaz hitz egiten digu; hau da, agerian uzten du hartutako bidetik jarraitzeak merezi ote duen.

Uste ustelak versus adierazle sistemak eta programen ebaluaketa

Bi tresna mota horiek eskainitako datuek funtsik gabeko bihozkada eta hausnarketa alboratuei lekua kenduko liekete edo, kasurik hoberenean uste horiek zuzenak balira, oinarri egiaztatua eman. Horrexegatik, ondoko lerroetan azalduko dugu zergatik erabili beharko genituzkeen *adierazle sistemak* eta *programen ebaluaketarako* teknikak, hasieran aipatu ditugun euskararen gaineko bi kasuetan.

Euskarak duen egoeraren berri zehatza jasotzea bezain premiazkoa da adierazle sistema fidagarri eta baliagarria osatzea. Dena dela, behar honi aurre egitea ez da baxterre erraza, EAE, Nafarroa eta Iparraldeko errealitate ezberdinak era egokian bilduko lituzketen adierazle-multzo bateratua eraikitzea eta dagokion informazioaz elikatzea berez korapilatsua delako. Zailtasuna, halere, ez da arrazoi nahikorik erronkari muzin egiteko. Osterantzean, zilegi izango da euskararen errealitatea bakoitzak nahi duen bezala ulertzea.

Goazen, orain, bigarren adibidearekin. Gure ustez, euskalduntzean ebaluaketa era egokian burutzen da *ikas prozesuan*, baina ez *gizarte prozesuan*. Lehenengoan, euskara ikastearen edukiak urratsez urrats daude neurtuta, eta horiei dagozkien frogak gainditu behar dituzte ikasleek, gaitasun nahikoaren ziurtagiria lortuko badute. Prozesu osoa lotua dago.

Gizarte prozesurako, aldiz, ez dago prozedura finkorik, ezta gertakizun horren gaineko ikerketa sendorik ere (edo,

hobe esanda, guk geuk ez dugu ezagutzen). Susmatzen dugu *ikas prozesuan* urrats jakin batera iritsiz gero, *gizarte prozesuari* ekin behar diola ikasleak; baina hortik aurrera ez dago gauza garbirik.

Egia da, glotodidaktikaren garapenaren ondorioz, *ikas prozesuan* bertan gero eta leku handiago duela mintzapraktikak. Baina euskaraz egiten ikasleak zenbat ordu eman beharko lukeen ez dakigu, eta jardun horren neurketa jarraituko (gizarte sareen metodologian abiapuntua izan beharko lukeen) tresnarik ere ez da garatu. Are ezezagunagoa zaigu ikasleak, *ikas prozesua* bukatu eta gero, lortu duen gaitasunari eusteko zenbat euskara erabilera behar duen.

Are gehiago, euskara ikasteko izena ematen duen ikasle berriari *gizarte prozesuari* buruz ez zaio ezer aipatzen, eta ez zaio ohartarazten hori serio hartu ezean jai duela; nolabaiteko iruzurra egiten zaio, euskalduntzeari atxikitako *letra txikia* a rgi eta garbi azaltzen ez zaiolako.

Bukatzeko esan dezagun euskalgintzan aurrera egin nahi izanez gero, baliabideak modurik egokienean erabili beharko ditugula, eta, horretarako, zientziaren garapen metodologiko eta teknikoak guztiz baliagarriak direla. Horregatik, halako planteamenduek gurean duten oihartzun gero eta zabalagoa ikusita, bide onean gaudela deritzot (baina uste hau ere subjektiboa da).°